

A VÉLETLENSÉG
ÉS
A KISÉRLET.

IRTA

DR. ANGYAL PÁL

BUDAPESTI TUDOMÁNY-EGYETEMI MAGÁNTANÁR,
PÉCSI JOGTANÁR.

FELOLVASTATOTT A MAGYAR JOGÁSZEGYLETNEK 1903. ÉVI MÁJUS HÓ 16-ÁN

†

TARTOTT TELJES-ÜLÉSÉN

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1903.

Tisztelt Teljes-ülés!

A nemzetközi büntetőjogi egyesület kilenczedik congressusa, mely 1902. évi szeptember hó 17-től 21-éig Szent-Pétervárott ülésezett, s melyen csekélységem is részt vett, az anyagi büntetőjogból vett kérdésre: «Mily jelentőséggel bírjanak a büntetőtörvényben a büntetendő cselekmény pszichikai elemei annak eredményéhez képest?» a következő elvi kijelentéssel felelt: «A bűnöző cselekményeinek következményeiert csak annyiban vonható felelősségre, a mennyiben azokat előrelátta, vagy előreláthatta.»*

Nem lehet kifogásunk e tétel helyessége ellen, ha azt, mint *magában állót* tekintjük; elfogadja azt a classikus büntetőjogtudomány legconservatívabb képviselője is, ki midőn az alanyi bűnösség fogalmát adja, verbum regensként az eredmény *előrelátását*, illetve *előreláthatását* veszi fel a fogalmi körülírásba, s azon esetben, midőn nem akarta az eredményt s azt nem is láthatta előre: *véletlenül* beszél és sem alanyi bűnösséget, sem beszámítást azon az alapon, hogy «casus non nocet» nem állapít meg.

De ha e tétel olyannyira természetes s a gondolkozás alaptörvényeivel megegyező, miért vitatkozott azon — egy a világ minden részéből összegyűlt criminalisták nemzetközi congressusa? Miért mutatkozott az iránt oly fokozott érdeklődés? Miért veszem azt fejtegetéseim kiinduló pontjául?

A felelet kézenfekvő. Mert annak — a betűk között rejlő, ma még eltakart s csak itt-ott kivillanó tulajdonképeni: —

* «Personne n'est punissable à raison des conséquences de ses actes que dans la mesure de celles qu'il a prévues ou pu prévoir». V. ö. *Bulletin* du IX-e Congrès de l'Union internationale de droit pénal. N° 4. 5. l.

értelme, továbbá az Union által levonni szándékolt következményei: merőben ellentétesek úgy a mai tételes büntetőjogok vezérlő elveivel, valamint a büntetőjogi doctrinában uralmon levő s a gyakorlatot is irányító mérsékelt objectivismus alap-tételeivel.

Ha ugyanis összevetjük a szóban forgó kijelentést a fel-tett kérdéssel, ha figyelemmel kísérvük a congressuson fel-szólalt szaktudósok érvelését s vitáját, ha szem előtt tartjuk a vonatkozó anyag előzetes megvilágítását czélzó szerfelett-érdekes rapportokat, ha ismerjük a német Landesgruppe strassburgi és brémai ülésein lefolyt, idevágó tárgyalásainak képét,* úgy csakhamar meggyőződünk arról, hogy a nemzet-közi büntetőjogi egyesület szentpétervári congressusának em-lített megállapodása nem egyszerűen a statusquo constatalása,

* A kérdésre, melyhez Reynaud, Wulfert, Prjéwalsky, Drill, Forel, Zakrévsky, Larnaude, van Hamel és Liszt szólottak hozzá, a congressus a már közölt elvi kijelentésen felül még a következő két határozatot hozta: «Quant à la question de la complicité, la loi devra abandonner toute distinction doctrinaire entre ceux qui ont participé au même crime et se borner à indiquer les modes de participation qu'elle considèrera comme tels»; továbbá: «La question de la tenta-tive reste à l'ordre du jour des travaux de l'Union». V. ö. *Bulletin* No 4., 5. l. — A rapport-ok közül v. ö. *Miler*, Welche Konsequenzen ergeben sich in Rücksicht auf die zukünftige Strafgesetzgebung aus dem Princip der neuen Schule, dass den psychischen Faktoren mehr Bedeutung zuzumessen sei als dem materiellen Erfolge? *Mitteilungen der I. K. V. X.* kötet, 68. l.; *Poustovoslew*, Quelles sont, au point de vue de la codification pénale future, les conséquences du principe affirmé par l'école nouvelle qu'il faut attacher plus d'importance aux facteurs psychiques qu'aux effets matériels? *Mitteilungen*, X. köt., 98. l.; *Garraud* Dans quelle mesure faut-il attacher plus d'importance aux facteurs psychiques qu'aux effets matériels? *Mitteilungen*, X. köt., 100. l.; *Drill*, Du rôle de l'élément subjectif dans le delit. *Mitteilungen*, X. köt., 273. l.; *van Hamel*, La responsabilité pour la résultat dans le droit pénal; *Mitteilungen*, X. köt., 381. l.; *Gauckler*, De l'importance à attribuer dans la loi criminelle aux éléments psychiques du crime par comparaison avec ses conséquences matérielles. *Mitteilungen*, X. köt., 428. l. — A német Landesgruppe strassburgi és brémai ülésein lefolyt vitára v. ö. *Mitteilungen*, IX. köt., 108. s köv. l.; X. köt., 448. s köv. l.; v. ö. még *Margoline*, Vengeance au raison című Szent-Pétervárott, 1902-ben megjelent értekezését.

hanem inkább egy — bár diplomatikus — de eléggé határozott lépés a subjectivismus hímes mezői felé, a melyen működök a büntetés megállapításánál az eredmény létezését vagy hiányát, illetve súlyosabb vagy enyhébb voltát úgyszólván teljesen figyelmen kívül hagyják * s úgy e ponton, valamint egyébütt is: a büntetendő cselekmény pszichikai elemeire helyezik a súlyt.

A congressus többször említett megállapodása ugyanis két alaptételt foglal magában: egy positiv s egy negativ szabályt, a melyeknek mindegyike messzemenő, a mai büntetőjogi közvéleménnyel nagyon is ellentétes, s merész reformeszméket hord méhében. A *positiv* tétel így hangzik: «a mit a bünöző előrelátott vagy előreláthatott, azért felelős, tekintet nélkül arra, vajjon bekövetkezett-e az előrelátott, illetve előreláthatott eredmény vagy nem»; a *negativ* tétel meg ilyen módon formulázható: «a tényleg beállott következmények közül azokért, melyeket a bünöző előre nem látott és nem is láthatott, felelősségre nem vonható, bár azok az ő cselekvésével causalis nexusban vannak.»

A positiv tétel közelebbről három elvi szabálynak forrása; ezek: 1. a kísérletnek a befejezéssel való parificálása; 2. a részesség körében a ma szokásos tettesi, felbujtói és segédi megkülönböztetés törlése, végül 3. a gondatlanságnak, mint nuda culpának büntetendősége tekintet nélkül arra, vajjon a gondatlanul cselekvőnek magatartása a legsúlyosabb eredményt idézte-e elő, vagy csak veszélyeztető jelleggel birt, de sérelmet egyáltalán nem okozott. A negativ tétel ellenben főkép a praeterintentionalis cselekmények kiküszöbölését célozza.

A szentpétervári congressusnak az anyagi büntetőjog körébe vágó tudományos eredményei tehát csak az első pillanatra tűnnek fel kisszerűeknek; mélyebb átgondolásuk s átértésük után csakhamar arra a meggyőződésre jutunk, hogy

* «Der Erfolg als solcher darf auf strafrechtlichem Gebiete weder strafbegründend, noch Straferhöhend sein. Er darf es nur sein soweit er uns ein strafbarkeitsmerkmal in der Person des Thäters ersichtlich macht». V. ö. *Seuffert* előadását a brémai ülésen; *Mitteilungen*, X. köt., 457. l.

azok nem egyebek, mint egy eléggé erős, de mindenesetre határozott subjectiv irány jövőben megvalósítandó intézményeinek előrevetett árnyékai.

Képletesen beszéltem az imént: midőn a congressusnak többször említett elvi kijelentését árnyéknak neveztem s ezzel szemben az Union által kétségtelenül helyeselt subjectiv jellegű reform-intézményeket az árnyékotvető szerepére kárhoztattam. De vajjon — tovább folytatva a képletes beszédet — hol az a fényforrás, melynek nyomában a fénytelfogó intézmények mögött árnyék kél, vajjon nem lehet-e annak intenzitását növelve — a beárnyékoltt területeken való eligazodást, járás-kelest megkönnyíteni? Az Union vezérférfiai az említett fényforrást a subjectivismusban és illetőleg a kriminál-politikai iskola ama annyiszor hangoztatott alaptételében látják, mely szerint: «nem a tettet, hanem a tettetést kell büntetni.» Ez az ő *Napjuk*, ennek világánál dolgoztak eddigelé serényen és — be kell vallanunk — itt-ott eredményesen, a mikor a bűnösség okait, a büntetés hatását s a különböző prophylactikus intézményeket tanulmányozták. Ujabban azonban éjjel: a *Hold* világánál is folytatják munkájukat s a büntetőjognak immár százados épületét lerombolni és teljesen újraépíteni törekszenek. Jelszavuk: az eredményt figyelmen kívül hagyni; legközelebbi céljuk: a kísérletet a befejezéssel parificálni, a részesség faji megkülönböztetését törölni, a nuda culpát büntetni stb.

A Nap sugarainak visszavetett fényénél: a *Hold* világitása mellett dolgoznak a nélkül azonban, hogy e közvetett fényforrás természetével megismerkedtek volna, pedig talán ez lett volna első feladatuk, mert ezt téve, nem jutnak útvesztőbe, nem tévelyednek el, mint így: a csalóka és ismeretlen fény kétes világában.

Csekélységem hosszú idő óta vizsgálta már e fényforrást; többszörösen felbontottam annak sugarait, míg végre a nyert spektrum — úgy hiszem — a helyes nyomra vezetett.

A szemeim elé táruló szinképet összehasonlítva a kriminálpolitikai iskola eddigi munkásságának eredményeivel s általános irányával, arra a meggyőződésre jutottam, hogy az anyagi büntetőjogot ujjáalkotni törekvők — midőn az ered-

ményt háttérbe szorítva a büntett pszichikai elemeire teszik át a súlypontot — lényegileg egy sokkal általánosabb s nagyobb területet érdeklő cél irányában működnek a nélkül, hogy annak létezéséről s jelentőségéről határozott fogalmuk lenne; úgy vettem észre, hogy az ma még csak sejtelemszerűen él bennük.

E cél, mely pedig nemcsak a büntetőjogászt serkenti tette, hanem általában minden jogászt, sőt tovább megyek: a nemzetgazdát, historikust, filologust, természettudóst stb. is érdekli, és nem ritkán jelentős tudományos és gyakorlati eredmények levezetésére, törvények felismerésére képesíti: *a véletlennek minél szűkebb határok közé szorítása, illetve a mennyiben lehetséges, teljes kiküszöbölése.*

Az emberiség egyetemes fejlődéstörténete nyomán mindnyájunk előtt világos a kép: a legprimitivebb korban az ember úgyszólván teljesen a vak esetleg játékának tárgya és viszont: minél közelebb jutunk a mai civilizált korhoz, annál kisebb szerep jut az emberi életben a véletlennek. S mi okozza ezt a változást? A tudományokban való előrehaladás, a gyakorlati ismereteknek, praktikus rendszabályoknak fokozatos gyarapodása és tökéletesbülése s ennek folytán az eddig véletlennek tartott, de ma már előrelátott vagy előrelátható jelenségekkel szemben való céltudatos magatartás kifejlődése.

Hasonló symptómával találkozunk különben az egyes ember életében, illetve életének különböző szakjaiban. A gyermek előtt kezdetben minden a véletlen játékaként tűnik fel; a mint azonban fejlődik s ezzel megfigyelő és következtető képessége erősödik, a véletlen reá nézve mind ritkább lesz s a jelenségek körében successive növekvő arányban cseréli fel a véletlent az előrelátottság.

Kétségtelen tényként állapítható meg ezek nyomán, hogy a véletlen háttérbe szorítását célzó küzdelem erős mótora az általános evolúciónak, s viszont, hogy a fejlődés egy-egy magasabb lépcsőfokára jutás egyszersmind a véletlenség birodalma egy részének meghódítását, s az előrelátottság területéhez való csatolását jelenti.

A természettudós kísérletez, s ha nem áll elő a várt eredmény, ez reá nézve véletlen; ennek konstatálásánál azonban

nem állapotodik meg. Kutatja az elmaradás okát, s ha ezt felfedezi: a jövőben már biztosan számít hasonló körülmények között az eredményre a felismert ok, illetve felfedezett új törvény alapján. És mi vezette a kísérletező fizikust az eddig ismeretlen törvény felfedezésére? *A véletlen!*

A filologus két egymástól távol élő nép nyelvében rokon vonásokat vesz észre. Midőn e meglepő tény mélyebb vizsgálódásába bocsájtkozik, vajjon mi ösztönzi őt erre? Nem más, mint a hasonlóságok véletlen találkozása; s midőn tovább kutat, azt keresi, vajjon csakugyan véletlen-e ez a hasonlóság vagy nem?

És vajjon a büntető jogtudomány legujabb fejlődésénél nem hasonló megfontolás játsza-e a legnagyobb szerepet? A kriminalitás okait kutatva, nem azon tételődünk-e, hogy a helyenként szembeötlő összefüggés: egyfelől a bűnöző testi és lelki sajátosságai, a fizikai és társadalmi körülmények, másfelől a bűnösség között véletlen-e vagy törvényszerű?

A véletlenségnek folyton csökkenő uralma azonban teljesen törölhető sohasem lesz; s ebből tán a lemondás, megadás, leszerelés szükségessége következik?! Épen nem! Sőt ellenkezőleg azon kell törekednünk, hogy a ki nem küszöbölhető véletlenség ellenében magunkat a lehetőség szélső határáig védelmezzük, hogy a számítás daczára, vagy azonkívül előálló anyagi, erkölcsi, társadalmi s jogi hátránynak a mennyire csak lehet elejét vegyük. E cél irányában működve mindenesetre ügyelnünk kell arra, hogy a véletlenség elleni küzdelemben kellő megfontolással járjunk el, mert különben megeshetik, hogy egyfelől megtörjük ugyan annak uralmát, de másfelől ismét szerepet juttatunk neki és pedig esetleg az előbbinél károsabbat.

A modern állam s a fejlődő társadalom számtalan intézménye s berendezkedése lényegileg nem egyéb, mint fegyver a véletlennel folytatott harcban. Elég idevonatkozással az alapítványokra, ösztöndíjakra, a nyugdíj-intézményre, a biztosító-intézetekre, a szegényházakra stb. utalnom, mely intéstitiók megannyian azt czélozzák, hogy a véletlenül előálló különböző károk paralyáltassanak s hogy a születésnek, testi és szellemi sajátosságoknak, a vagyonnak stb. esetlegtől függő különbségei kiegyenlítettessenek.

A büntetőjog művelőjére s alkalmazójára az eddig mondottakból az a tanulság vonható le, hogy már a törvények alkotásánál, de még inkább azok végrehajtásánál: tehát a *codificatio s jurisdictio* körében minél kisebb s kevésbé káros és igazságtalan szerepet juttasson a véletlennek.

Megjelölvén ezekben feladatunk körét, első sorban a véletlenség fogalmát fogom megvilágosítani, majd vizsgálat alá veszem annak a kísérlet és befejezés területén kétségtelenül felismerhető uralmát, végezetül *active is* a harcztérre lépve bírálat alá vetem a subjectivisták mai taktikáját.

A jelen alkalommal csak a kísérlet s véletlenség összefüggésére mutatok rá, de fentartom magamnak a szerencsét, hogy szives engedelmmükkel legközelebb a büntetőjog egyéb institutióit is a bonczoló asztalra vessem azzal a czéllal, hogy azokból a véletlennek rosszindulatú álképleteit kioperáljam.

I. A véletlenség fogalmával hazai íróink közül eddigelé — tudtommal — senki sem foglalkozott. Czivilistáink figyelme inkább a *vis major* fogalma felé irányul, büntetőjogászaink pedig ott, a hol alkalmuk is nyílanék a *casus*ra világosságot vetni — így a *causalis nexus*, a *culpa*, a kísérlet stb. tanában — azt csak mint ellentétet, mint kizárt esetet és mindenütt mint magától értetődő fogalmat kezelik. Hasonló mellőzésben részesítik a véletlent kriminálpolitikussaink is; itt ott találkozunk ugyan a kifejezéssel, de megmagyarázva, felderítve sehol sincs az.

A külföldön valamivel nagyobb az érdeklődés. Németországban: *Windelband*, *Binding*, *Hälschner* és a két *Rümelin*, Ausztriában: *Wahlberg* és *Schoberlechner* az úttörők.* *Bindinget* leszámítva megannyian arra az eredményre jutnak, hogy véletlenről akkor beszélhetünk, ha a szőnyegen forgó

* V. ö. *Windelband*, *Die Lehren vom Zufall*. Berlin, 1870. — *Binding*, *Die Normen*. Leipzig, 1872. II. köt., 38. s köv. l. — *Hälschner*, *Das gemeine deutsche Strafrecht*. Bonn, 1881. I. köt., 246. s köv. lap. — *Rümelin G.*, *Reden und Aufsätze*. Leipzig, 1894. III. köt., 278. s köv. l. — *Rümelin M.*, *Der Zufall im Recht*. Leipzig, 1896. — *Wahlberg*, *Gesammelte kleinere Schriften und Bruchstücke über Strafrecht* stb. Wien, 1882. III. köt., 230. s köv. l. — *Schoberlechner*, *Der Zufall im Straf- und Civilrechte*. Wien, 1897.

tüneményt vagy jelenséget előre nem láttuk, nem láthattuk, annak beállítására nem következtethettünk, szóval, ha azt megjelenésében a váratlanság jellemzi.¹ Binding is ily értelmet tulajdonít a véletlennek, de megszorítja annak körét; szerinte ugyanis csak ott lehet szó casusról, a hol a vonatkozó változásnak egyedüli oka nem a szabad emberi tevékenység.²

Mellőzve egyelőre minden kritikát és vonatkozást az említett írók álláspontjához, a «véletlenség» kifejezésnek a közönséges és mindennapi életben használt értelemről indul ki.

Lássunk néhány példát. Véletlenségről beszélünk pl. ha egy rég nem látott barátunkkal, kiről hosszú időn át nem hallottunk, valamely külföldi városban találkozunk; véletlenségről, midőn az elismerten rossz lövő eltalálja a célpontot, midőn valakinek halálát légycsipés okozza, midőn a villám beüt egy házba s a bent voltaknek — mint mondani szokás — «az ijedtségen kívül» semmi bajuk sem történik, midőn valaki egy almahéjon megcsuszlik s lábát törí, midőn a kártyavetőnek jóslata beteljesedik . . . és így tovább.

Az első, mi e példákból levezethető, hogy a véletlennek fogalma *relativ*, azaz mindig bizonyos egyénre, az egyének

¹ Igy Rümelin M.: «Der Zufall bedeutet das nicht vorhergesehene und erfahrungsgemäss nicht Vorhersehbare»; i. m., 9. l. — Hülschner: «. . . der Zufall nur den Sinn eines Geschehens hat, dessen Ursache der Betrachtende nicht kennt»; i. m., I. köt., 248. l. — Schoberlechner: «Zufall ist für jeden Menschen ein in Beziehung auf denselben gedachtes Ereigniss, welches von ihm zu einer Zeit, als er es noch abwenden konnte, als gewiss oder wahrscheinlich nicht vorausgesehen worden ist, und auch bei gehöriger Überlegung und Aufmerksamkeit als gewiss oder wahrscheinlich nicht hätte vorausgesehen werden können»; i. m., 44. l. — Wahlberg: «Im subjectiven Sinne wird der Zufall als ein Grenzbegriff der menschlichen Erkenntniss, als das Nichtvoraussehbares und Unberechenbares in der vereinzelt Abweichung von dem gewöhnlichen Verlaufe der Dinge bezeichnet»; i. m., III. köt., 259. l. — Windelband hasonló értelemben nyilatkozik, s ez alapon a véletlent, mint a logikába tartozó fogalmat bonczolgatja; i. m., 70. l.

² «Zufall ist . . . alles Geschehendes, was eine einzige ganz bestimmte Ursache nicht hat: die frei menschliche Handlung». I. m., II. köt., 38. l.

kisebb-nagyobb tömegére vonatkozó, vagy negative szólva: sohasem absolut, azaz sohasem olyan, mely önmagában is létezik. Valamely jelenségre vagy tüneményre sohasem mondjuk, hogy az a véletlen játékának eredménye, ha az senkit sem érint, senkire sem vonatkozik. Ha a villám egy elhagyott, tulajdonban nem levő kunyhóba üt be, a melyben senki sincs és nem is szokott lenni: senkinek sem jut eszébe véletlenségről beszélni.

A relativitással azonban még nincsenek kimerítve a szóban forgó fogalomnak lényeges jegyei. Abból a körülményből, hogy valamely tény egy bizonyos személylyel vagy személyek kisebb-nagyobb számával viszonyban, vonatkozásban van, még nem következik, hogy az véletlen tény. Kell, hogy a bekövetkezett ténynyel relatióban levő egyént, vagy egyéneket a vonatkozó tünemény vagy jelenség *váratlanul*, illetőleg úgy érte legyen, hogy annak beálltát sem biztosra nem vehették, sem valószínűnek nem tarthatták. Minthogy azonban valaminek biztosra vétele, valószínűnek tartása nem egyéb, mint az okozatosságnak pontosabb vagy kevésbé pontos *ismerete*, tehát intellectualis functio eredménye, kétségtelen, hogy a véletlenség fogalmánál relevans: biztosra nem vehetés stb., azaz: az *okozatosság nem ismerése vagy nem ismerhetése* szintén az értelmet, az egyént *subjective* érdeklő s érintő elem, szóval, hogy a véletlenség fogalma a mellett, hogy relativ, *egyszersmind subjectiv is*. Midőn tehát valamit véletlennel minősítünk, e minősítés lényegileg nem egyéb, mint *subjectiv itélet*, melynek jellemzője: a beállott vagy elmaradt tény okainak *nem tudása annak a részéről*, ki a vonatkozó tényt véletlennel nyilvánítja. A véletlen ezeknél fogva nem egyéb, mint: a mi korlátolt emberi felismerő képességünk productuma.*

A véletlennel fogalma tehát semmi esetre sem absolut és objectiv, hanem mindig *relativ és subjectiv*, mindig valamely egyénre vonatkozó s annak gondolatvilágában jelentkező, miből mint legközelebbi tétel: a véletlen fogalmának

* «Der Zufallbegriff sei nichts anders als das Produkt unserer geschränkten menschlichen Erkenntniss». *Rümelin M. i. m.*, 6. l.

változósága állapítható meg, értve ez alatt azt, hogy a mi az egyik egyénre véletlen, az a másokra nem szükségképen az, mert hisz' lehet, hogy az előbbi az okozatosságot nem ismerte, az utóbbi pedig tudomással bírt arról, hogy tehát ugyanaz a külvilági változás az elsőt váratlanul érte, az utóbbi pedig arra, mint bizonyosra : számított.

Eddigi tétéleinket kellőképen megvilágosítandó, közéleti példát veszek fel, s ezen keresztül mutatok rá a véletlenség fogalmának relativ, subjectiv s változó jellegére, továbbá arra, hogy objectiv, absolut véletlen nem létezik.

A mikor pl. azt mondjuk, hogy a háztetőről levált cserépdarab *véletlenül* egy arra haladónak fejére esett, nagyon jól tudjuk, hogy annak a cserépdarabnak a fizikai törvények szerint ép' akkor s ép' oda *kellott* leesnie, szóval minden kétséget kizárólag meggyőződünk ennek a ténynek *szükségképiségéről*; tehát *objective* a cserépnek leesése nem véletlenség, hanem *szükségképiség*, s ha mégis véletlenségről beszélünk, ezt csak ama pórus jár *egyénre vonatkozással* s csak annyiban tehetjük, a mennyiben azt a leesés *váratlanul* érte. Ha a leesés pillanatában s helyén nincs senki, eszünkbe sem jut véletlenséget emlegetni, legfőlebb negative, de ismét vonatkozással határozatlan számú egyénekre mondván: «szerencsés véletlen, hogy éppen akkor és ott nem járt senki, a mikor és a hol a cserép leesett.» Fordítsunk azonban egyet a felvett példán: a háztetőn cserepes dolgozik s a ház előtt ott van a jelző kereszt; ilyenkor már nem minősítjük véletlennek a cserépnek az arra menő fejére esését, mert hisz' *ez tudhatta, valószínűnek tarthatta* a bekövetkezett tényt. És tovább: tegyük fel, hogy a sérülést szenvedett egy kis gyermek, ki a figyelmeztető kereszt jelentőségét nem ismeri, vagy egy gyenge szemű koldus, ki az említett jelet nem látta: ezzel a gyermekkel vagy koldussal szemben ismét véletlenséget állapítunk meg, mert ezeket a cserépleesés váratlanul érte.

Megállapítván az eddigiekben a véletlenség fogalmának relativ, subjectiv és változó voltát, tekintettel arra, hogy annak ellentéte: a bizonyosság s valószínűség úgy is felfogható, mint bizonyos előzmény és következmény szorosabb vagy lazább összefüggésének az intellektusban visszatükröződött képe,

a továbbiakban ez értelmi kép elemeinek vizsgálata nyomán kísérlem meg a fogalom tüzetesebb körülírását, más oldalról való megvilágítását.

Ismét példából indulok ki. Szerencsejátékot játszom; a játék abban áll, hogy ha az urnából az előre megjelölt színű golyót húzom: nyerek, ellenkező esetben vesztek. Ha az urnában 99 fehér s csak egy fekete golyó van s fehérre téve nyerek, minthogy bizonyosra vehettem a fehérnek kihuzását, nem beszélek véletlenségről. Minél kevesebb azonban a fehér s minél több a fekete golyók száma, annál kevésbé minősítem bizonyosnak, hogy fehérre téve nyerek, mindazonáltal mindaddig, míg a különböző színű golyók száma nem egyenlő, minthogy tényleg nagyobb az esély, hogy a többségben levő golyók közül fogok húzni: a nagyobb számban levők színére téve, valószínűbbnek tartom, hogy nyerek, mint hogy vesztek, s ha tényleg nyertem, még mindig nem minősítem ezt véletlennek. Ha az urnában levő 100 golyó közül 50 fehér s 50 fekete, úgy a mennyiben pl. fehérre teszek, véletlennek mondom, ha nyertem, s véletlenségről beszélek, ha vesztettem. Tovább folytatva e példát: minél több a fekete s kevesebb a fehér, annál nagyobbfokú véletlenséget emlegetek, ha fehérre téve, nyertem.

E példából a következő tételekhez jutunk: 1. hogy a véletlenség területe ott kezdődik, a hol valamely előzménynek különböző elképzelhető következményei meggyőződésünk szerint teljesen egyforma lehetőséggel állhatnak elő; 2. hogy a felfogásunk szerint bizonyosnak vagy valószínűnek tartott következmény elmaradása, illetve egy olyannak bekövetkezése, melynek nemcsak bizonyosságában, de még valószínűségében sem hihettünk: szintén véletlen.

Mellőzve ama inkább a filozofia és kiváltképen az ismeretlen szempontjából fontos vita lényegének vizsgálatát, mely immár évszázadok óta folyik, ama kérdés megoldása közül, hogy vajjon az okság elve a tapasztalathól származik-e, vagy elménk eredeti birtoka,* az kétségtelen, hogy a bizonyosnak, valószínűnek, továbbá lehetségesnek s véletlennek minősített

* Hume az előbbi, Kant és Schopenhauer az utóbbi nézet híve.

egymásután *külsőleg* miben sem különböznek egymástól, s hogy a mi a különbséget teszi, az csak a vonatkozó egymásutániságról alkotott *belső*, subjectív ítélet.

Alkalmazva az eddig mondottakat az emberi cselekvésre mint *előzményre* s a különböző, ennek nyomán beálló eredményekre, mint *következményre*, be kell vonnunk fejtegetéseink körébe a mindig bizonyos határozott célra törekvő cselekvőséget átható akaratot s meg kell állapítanunk, mily viszonyban van az akarat a véletlenség fogalmával.

Az ember mint eszes és érzéki lény mindig valamely határozott — közelebbi vagy távolabbi — cél elérése érdekében cselekszik. Képzetében megjelenik egy jövő állapot képe, melynek bekövetkezése az ő gondolata szerint lelki egyensúlyt teremt. A lelki egyensúly utáni természetes vágy, mint *érzelmi elem* összekapcsolódik a jövő állapot képzetével, mint *czéllal*, s így létre jön a motivum: az akaratot mozgásba hozó tényező. A cél megnyitja az akaratfolyam zsilipjét, az érzelmi elem pedig megadja annak jellegét. A zsilip megnyitja előtt a legnagyobb szerep az értelemnek jut: az egyén tépelődik, ismereteinek tárházához fordul tanácsért, végre rövidebb-hosszabb észműködés után megtalálja a képzeti jövő állapot, azaz a cél elérését szerinte legtökéletesebben biztosító módot. Erre úgy jött rá, hogy végig tanulmányozta a képzetében jelentkező összes cselekvési módokat, megismerte azokat s megállapodott abban, mely az ő felfogása szerint a legalkalmasabb. Ez a megállapodás már akaratműködés — *a belső világban*, — melyet nyomon követ a «legalkalmasabb» cselekvés — *akaratműködés a külső világban*. Minden további már most attól függ: jól megismerte-e a cselekvő a kiválasztott és foganatba vett cselekvési módot, vagy sem? Szerintem minden észszel, értelmi erővel s akaratral bíró ember cselekvésének ez a kinematografiai képe.*

A cselekvő ember valamely határozott cél és illetőleg az ezt megvalósító eredmény létesítésére törekedvén, természetes, hogy észszerűleg oly tevékenységet foganatosít, melynek nyomán *szerinte* az eredmény biztosan vagy a legnagyobb valószí-

* V. ö. *Angyal*, Istenkáromlás. Budapest, 1902. 130. l.

nőség szerint bekövetkezik. Ha a várt eredmény mindennek daczára elmarad, illetve más eredmény jön létre, úgy az elmaradás, valamint a nem várt eredmény bekövetkezése vele szemben, azaz a cselekvő irányában *véletlen*, kivéve azt az esetet, midőn utóbb maga is beismeri, hogy tüzetesebb meggondolással épen nem tarthatta a célbavett eredmény beálltát biztosnak vagy valószínűnek, sőt kénytelen belátni, hogy épen az elmaradást, illetve a tényleg bekövetkezett eredményt tarthatta volna valószínűnek, vagy biztosnak. Előfordulhat, hogy a cselekvő valamely határozott cél eléréndő, bizonyos eredményt akar, de nem talál oly cselekvést, melyből az ő ítélete szerint annak bekövetkezése bizonyos, avagy legalább is valószínű; ismer azonban egy cselekvési módot, a mely — ismét az ő gondolata szerint — előidézheti a célbavett eredményt, s bár tudja, hogy az eredményesség ép úgy csak lehetőség, mint az eredménytelenség, — mint mondani szokás: bizik a szerencsés véletlenben s foganatosítja a kiválasztott tevékenységet. Ily esetben úgy az eredmény beállta, valamint annak elmaradása egyaránt véletlen.

Ugyanily viszonyban van a véletlen az akarattal akkor, a mikor a cselekvő az ő tevékenységéből rendszerint előállani szokott eredmény *elhárítását* hiszi biztosnak, valószínűnek vagy csupán lehetségesnek. Ez esetben a nem sikerült elhárítást fogja a cselekvő véletlennek minősíteni.

Az emberi cselekvőség nyomán előállott eredménynek véletlen-jellege tehát szintén csak a cselekvővel szemben — azaz bizonyos *relativitásban* — jelentkezik s csak a cselekvőnek gondolatvilágára figyelemmel — tehát *subjectív* alapon — állapítható meg. Itt is áll tehát a tétel, hogy a cselekvésnek eredménye objective s absolut értelemben, mint az okra következtetett okozat *szükségképi*, de viszont a cselekvő irányában mindazon esetekben *véletlen*, a melyekben a cselekvő egyén arra sem mint bizonyosra, sem mint valószínűre nem gondolt s nem is gondolhatott, vagy lehetségesnek tartotta ugyan annak bekövetkezését, de ép oly lehetségesnek hitte s hihette annak elmaradását vagy más eredmények beállását is.

Az emberi cselekvés nyomán előállott eredménynek véletlen minőségéről szólva nem szabad figyelmen kívül hagynunk,

hogy a bekövetkezett eredményt úgy a cselekvő egyén, valamint ennek irányában harmadik személyek is csak akkor nevezhetik véletlennek, ha arra vonatkozólag azon időpontig, a melyen innen az elhárítás még lehetséges volt, a cselekvő alanynak ítélete nem változik, azaz még mindig nem a tényleg beállott, hanem a célbavett eredmény léttrejöttét hiszi bizonyosnak, valószínűnek, illetve ép úgy lehetségesnek, mint annak elmaradását.

A mondottakat ismét példával világosítom meg. Valamely technikai munkát, pl. vasutépítés folyamán a vezető mérnök az útban levő sziklának robbantás által való eltávolítását határozza el. Megteszi a szükséges intézkedéseket: elhelyezi a robbantó szert, lefekteti a kanócot s ismerve az égés haladásának gyorsaságát, megállapítja mint bizonyosságot, hogy a robbanásnak a meggyújtástól számított fél órára be kell következnie. Meggyújtja a kanócot, várja a harminczadik perczben a robbanást, ez azonban elmarad. A robbanás kimaradása — mint eredmény — a mérnök irányában *véletlen*. De minden esetben? Nem. Tegyük fel, hogy a meggyújtást követő ötödik perczben hírül hozzák a mérnöknek, hogy valaki a kanócot elvágta; ez esetben épenséggel nem véletlen a robbanás kimaradása, mert a mérnöknek a robbanás bekövetkezésének bizonyosságáról volt véleménye megváltozott és pedig oly időben, a melyben még lehetséges volt a tényleg előállott eredmény bekövetkezését: azaz a robbanás kimaradását megakadályozni. Véletlen lesz azonban a robbanás kimaradása akkor, ha a mérnök a kanóc meggyújtását követő pl. harminczötödik perczben vesz tudomást a tényleg bekövetkezett eredmény, a robbanás kimaradásának okáról: a kanóc elvágásáról.

Az emberi cselekvés körében jelentkező véletlenség fogalmánál is az a jellegzetes ismérv ötlük tehát szemünkbe, mint általában minden véletlennél: bekövetkezik a cselekvésre, mint okra bizonyos eredmény; ez az eredmény azonban vagy egyáltalán nem volt s nem is lehetett meg a cselekvő képzetében, vagy meg volt ugyan, de a cselekvő-egyen bizonyosra vette vagy legalább is valószínűnek tartotta annak elmaradását, mert hisz cselekvéséből más eredménynek bekövetkezését várta, mint bizonyosságot vagy valószínűséget, — vagy végre: meg

volt ugyan képzetében a valósággal létrejött eredmény, de ép oly lehetségesnek tartotta ennek bekövetkezését, mint elmaradását, illetőleg más — képzetében szintén meg volt — eredménynek beállítását.

Eddigi fejtegetéseim során nyert tételeket rendezve s fogalom-meghatározásba sűrítve össze, a következő definitiót adhatom: *véletlen valamely határozott egyénre vonatkozólag mindazon tünemény vagy jelenség, melynek bekövetkezését oly időben, midőn annak elhárítása még lehetséges volt, az illető mint bizonyost vagy valószínűt előre nem látta, és még megfelelő gondossággal sem hihetett annak bizonyosságában vagy valószínűségében.*

II. Végig tekintve az anyagi büntetőjog rendszabályain, szemlét tartva a kódex szakaszai felett, vizsgálat alá véve az általános résznek egyes tantételeit s a különös részben konstituált büntetendő cselekményeket, csakhamar arra a meggyőződésre jutunk, hogy az anyagi büntetőjogban a véletlenségnek uralma igen kiterjedt, hogy de lege lata az esetek igen nagy számában a vádlott irányában merőben véletlen, vajjon elítéltetik-e vagy felmentetik, s ha elítéltetik: mily büntetendő cselekményt irnak terhére, mily büntetéssel sujtják s ezt a büntetést miként hajtják végre. Igaz ugyan, hogy rendszerint inkább felmentést, mint elítélést, inkább enyhébb, mint súlyosabb büntetést eredményez a véletlen, szóval, hogy ez a mai kódexekben s gyakorlatban inkább in melius, mint in pejus hat, de azért az az eset sem ritka, a mikor az elítélés és illetőleg súlyosabb büntetés kiszabása minősül a véletlen játéknak. Állításomat igazolandó, elégséges lesz csak néhány példára hivatkoznom.

A gyógyszerész siettében, de mindenesetre vastag gondatlanságból elcserél két orvosságot s a felnőttnek rendeltet, mely egy gyermekre életveszélyes, a gyermek részére adja ki. Ha már most a gyermek e szerből bevesz és elhal, a gyógyszerész a btk. 291. §-a alapján három évig terjedhető fogház-zal és száz forinttól kétezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő; ha a gyermek megfelelő kezelés után a haláltól ugyan megmenekül, de nyolcz napnál tovább tartó betegségbe esik, a tettes büntetése a btk. 310. §-a szerint egy évig

terjedhető fogház és ötszáz forintig terjedhető pénzbüntetés; ha végre az elcserélt orvosszer — talán mert a gyermek szervezete szokatlanul erős — csak négy-öt napi betegséget okoz, vagy — mert az orvos a szerencsétlen cserét kellő időben észrevette, s a szer beadását megakadályozta — a gyermeknek semmi baja sem esik: a gyógyszerész csak az 1876. évi XIV. tcz. 125. §-ában körülírt kihágásért vonható felelősségre s büntetése a hivatkozott törvény 7. §-a értelmében háromszáz forintig terjedhető pénzbüntetés, melyet behajthatatlanság esetére hatvan napig terjedhető elzárás helyettesít. A gyógyszerész cselekvése mindegyik esetben ugyanaz; a bekövetkezett eredmények egyikét sem látta előre, de azokat előre láthatta volna s épen ebben, t. i. a köteles figyelem elmulasztásában áll az ő alanyi bűnössége. A felsorolt eredmények bármelyikének bekövetkezése vele szemben véletlen s mégis mily különböző a büntetés. Ha a cseléd az úton elejti az üveget, a gyógyszerészt legfőlebb háromszáz forint pénzbüntetés lefizetésére ítélik; ha a gyermek meghal, azonkívül, hogy a tettes esetleg három évi fogházat kap s kétezer forint pénzbüntetést kell kifizetnie, még hivatásának gyakorlásától is eltiltható, — s ez óriási különbségek úgy in melius, mint in pejus esetleg egy cseléd ügyetlenségén, vagy ügyességen, szóval a véletlenül mulnak.

Egy ölési szándék nélkül ejtett szurás: lehet, hogy csak a súlyos testi sértés büntettének tényálladékát állapítja meg s maximumban három évi börtön kiszabását vonja maga után, de lehet, — mert a sértett segély hiányában elvérzett — hogy a halált okozó testi sértés szakasza alkalmazandó, mikor is a büntetés maximuma tíz évi fegyház; s e különbség a büntetések között esetleg ismét csak azon a véletlenül fordul, hogy az egyik esetben a közelben volt orvos a vérzést elállította, a sebet kimosta s bekötözte; nem ritkán a kórház közelsége, vagy távolabb fekvése dönt. De nem folytatom tovább a példákat s csak felidézem az igazságügyminiszter urnak az igazságügyi tárcza 1902. évi költségvetésének tárgyalásán a Házban, 1902. évi április hó 25-én tartott beszédének következő részét: «. . . legujabban a testi sértés szabályozását találtam nem megfelelőnek. Micsoda szabályozás az, a hol a könnyű

testi sértés vagy súlyos testi sértés vétségének, vagy súlyos testi sértés büntetének megállapítása attól függ, hogy az illető seb mennyi idő alatt gyógyul? Jól megjegyzendő: nem hogy mennyi ideig volt munkaképtelen az illető, vagy mennyi ideig volt beteg, hanem hogy a seb mennyi idő alatt gyógyult! Ha valakinek kaszával felvágják a hasát, azt mondják a doktorok, hogy az vagy nyolcz nap alatt meggyógyul, vagy belehal; és ez könnyű testi sértés! Ha a tettes körme nem egészen tiszta és megkaparja valakinek képét, ez 25 nap alatt gyógyul; ez tehát súlyos testi sértés büntette volna. Itt tehát kell valamit csinálni, mert ez meg nem állhat . . .»*

A véletlenségnek e kiterjedt uralma gondolkodóba ejtette a criminalistákat és első sorban azokat szólította sorompóba, kik az u. n. *újabb irányok* követőiül vallják magukat. E lelkes csoport harcza lépett már, kibontotta zászlaját s kitartással küzd: győzelemre viendő egyelőre csak az alaptételeket, majd pedig ezek következményeit. Az egyik alaptétel, hogy: a *véletlenül bekövetkezett eredmények ne számíttassanak be*, a másik, hogy: a *véletlenül elmaradt, de akart eredmények beszámíttassanak*.

E vezérelvek azután vörös fonálként húzódnak végig az alanyi bűnösség, a kísérlet s részesség tanában. Az újítók összes törekvései azon ma már tudományos szállóigévé lett jelszóból indulnak ki s térnek vissza, hogy nem a büncselekményt, hanem annak elkövetőjét kell büntetnünk, miért is figyelmen kívül akarják hagyni a tényleg bekövetkezett eredményt s ezt mindinkább csak mint alkalmat tekintik, melyet felhasználva megállapítani törekednek az elkövetőnek anti-socialis jellegét s megfelelő büntetőjogi kezelését.

A részletekben következőleg tanítanak: a dolus és culpa közötti különbség fentartandó ugyan, de nem a bekövetkezett, illetve csak a beállott, hanem azon eredmények irányában is, melyek bár nem jöttek létre, de a tettes képzetében, mint bizonyos, valószínű, vagy lehetséges eredmények meg voltak vagy meglehettek volna. *Dolus-ról* szólnak abban az esetben,

* V. ö. *Országgyűlési értesítő*, a «Budapesti Közlöny» 1902. évi április 26-iki, 96. számának melléklete, 24. l.

midőn a tettes valamely büntetőjogilag tiltott eredményt akar, s oly cselekvést fogatosít, melyből a célbavett eredmény a tettes meggyőződése szerint biztosan vagy a legnagyobb valószínűség szerint bekövetkezik; az a körülmény, hogy az eredmény *véletlenül* elmarad, a doluson, a beszámításon s bűnösségen nem változtat. *Culpa lata-t* állapítanak meg, midőn konstatalható, hogy valamely bűnös eredmény a tettes képzetében mint egyszerű lehetőség volt meg, midőn tehát annak úgy beállta, mint elmaradása véletlen. Szerintük az ilyen egyén gondatlanság czimén felelősségre vonandó, és pedig akár bekövetkezett a bűnös eredmény, akár nem, mert az a körülmény, hogy a tettes egy, a képzetében mint lehetőség meg volt bűnös eredmény daczára cselekedett, antisocialis magatartásra vall, melyen az eredménynek a véletlentől függő elmaradása vagy beállta nem változtat. Végül *culpa levis* czimén büntetik a cselekvőt, midőn ez oly tevékenység vagy mulasztás alanya, melyből bűnös eredmény állott vagy állhatott elő, a mennyiben ez eredményre a cselekvő ugyan még mint lehetőségre sem gondolt, de gondolhatott s gondolnia kellett volna. Megállapítják a legalsó fokon álló alanyi bűnösséget, gondatlanságért büntetnek a kellő figyelem elmulasztása miatt s ismét eltekintenek attól: bekövetkezett-e a szóban forgó bűnös eredmény vagy nem.

A felelősség szerintük csak ott szűnik meg, a hol a cselekvésből tényleg beállott vagy könnyen bekövetkezhett büntetőjogilag relevans eredmény nemesak hogy mint bizonyos vagy valószínű, de még mint lehetséges sem volt meg s nem is lehetett meg a cselekvőnek képzetében.

Szerény nézetem szerint veszély nélkül csak ez utóbbi tételben érthetünk egyet a subjectivistákkal.

A dolust és culpát illető tanításuk az erkölcsstan szempontjából kétségtelenül helyes, de a büntetőjogban egyfelől keresztülvihetetlen, másfelől erősen megingatja, sőt hovatovább megsemmisíti a polgári szabadságnak vérrel kivított garantiáit.

A meddig egy valósággal előállott s büntetőjogilag tiltott eredményre vonatkozással állapítják meg akár a szándékot, akár a gondatlanságot, egy úton haladnak a mai — már kiforrt s leszűrődött — tételek követőivel. *Eredmény esetén* mi is

akkor beszélünk dolusról, ha a cselekvő tudva és akarva létesítette azt, culpáról pedig — de ismét a bűnös eredményt illetően — ha a tettes cselekvőségének e jogsértő eredményét előre látta, de nem akarta, vagy nem látta előre, tehát nem akarta, de előre láthatta volna. Eddig teljes az egyetértés; az eltérés a subjectivisták és objectivisták között ott kezdődik, a hol az előbbiek úgy a dolusnál, mint a culpánál az eredmény véletlen elmaradását figyelmen kívül hagyják és pedig a dolust illetően annyiban, hogy valamely jogsértő és bűnös eredmény akarásánál, azaz egy oly külső cselekvés foganatosításánál, melyből az eredmény a cselekvőnek meggyőződése szerint mint bizonyos vagy legalább is mint valószínű bekövetkezik: de lege ferenda egyenlően büntetnék a cselekvőt, akár létrejött az eredmény, akár véletlenül elmaradt; szóval ezen a ponton álláspontjukból a kísérletnek a befejezéssel való parificatióját sürgetik. Hasonló gondolatmenet rabjai a subjectiv irány harczosai a culpát illetően is; itt sem ügyelnek az eredményre, azaz nemcsak akkor állapítanak meg gondatlanságot, ha a tettes cselekvéséből a — bár nem akart, de előrelátott vagy előreláthatott — bűnös eredmény bekövetkezett, hanem akkor is, ha az véletlenül elmaradt, szóval akarva-nemakarva oda jutnak, hogy a culpánál is van kísérlet,* mely egyenlősítendő a befejezéssel, — vagy másként fejezve ki magamat: tanításuk abban a tételben csúcsosodik ki, hogy *a nulla culpa is büntetendő*.

Elfogulatlanul és épen nem egyoldalú nézőpontból, de mindenesetre kritikailag akarok e javaslatokkal és pedig ezuttal — mint már jeleztem — csak a kísérletre vonatkozóval foglalkozni annál is inkább, mert ha igénytelen fejtegetéseimmel mást nem is, de azt talán mégis elérem, hogy ez olyanira fontos, s a külföldön, különösen Németországban annyiszor tárgyalt kérdések végre a Jogászegyletben is megvitatás alá kerülnek; s midőn némileg új oldalról igyekszem e nagy problémát megvilágosítani, ezt abban a hitben s reményben teszem, hogy ha csak egy szemernyivel is, de talán hozzájárulok annak megoldását célzó mindenesetre nehéz munkához.

* V. ö. von *amel*, i. m. 382. l.

A kísérletnek a befejezéssel való egyenlősítését sürgető subjectivisták, midőn de lege ferenda azt követelik, hogy a kísérletnek büntetése *in thesi* ugyanaz legyen a törvényben, mint a befejezett cselekményé, lényegileg a véletlennek ma kétségtelenül felismerhető uralmát akarják megtörni. Az ugyanis, hogy a kísérlet szemben a befejezéssel a tettes irányában a véletlen műve: vitátlan; valamennyiönk előtt tudva van, hogy kísérletről akkor van szó, midőn a czélbavett bűnös eredmény a tettes akaratán és tudatán kívül eső okból, tehát *véletlenül nem következett be*. Ha már most a haladó emberiségnek oda kell törekednie, hogy midőn jogot alkot, fentart s változtat, a véletlenség befolyását lehetőleg paralyzálja, azaz épen a büntetőjogban a véletlenül beállott eredményért ne állapítson meg felelősséget vagy ne büntessen súlyosabban, az eredménynek véletlen elmaradása czimén pedig ne mentsen fel, vagy legalább is ne büntessen enyhébben, akkor a törvényhozónak nem szabad a bíróban ellenkező gondolatokat felébresztetni, nem szabad tehát azt mondani, hogy: a kísérlet enyhébben büntetendő, mint a véghezvitt büntett vagy vétség (btk. 66. §.), mert ilyféle kijelentésekkel a véletlenség uralmát biztosítja, a mennyiben tulajdonképen így szól a bíróhoz: «ha két egyén — külön-külön — hasonló akaráttal, azonos körülmények között és teljesen egyező tevékenységgel jogsértő eredményre törekszik, s az egyiknek cselekvése eredményes, a másikonál ellenben *véletlenül* nem jön létre az eredmény, ez utóbbinak a *véletlenség javára irandó s enyhébben büntetendő, mint az első.*» Midőn a törvényhozó az eredményre ily tulságos súlyt helyez, ezzel — Seuffert szerint — megrontja a helyes jogászi gondolkozást, ezt felületessé, sablónszerűvé teszi s odajuttat, hogy a büntetés kiszabásánál csak a látható külső eredményre tekintünk s hova-tovább szem elől tévesztjük a sokkal fontosabb alanyi mozzanatokat s jellemsajátosságokat.*

Mindezeknél fogva a subjectivisták mind nagyobb hévvel sürgetik a kísérlet s befejezés parificatióját, mely követelésükkel közel jutnak a kriminálpolitikai iskola azon alaptételéhez,

* V. ö. *Mittheilungen*, IX. k. 133. l.

mely szerint: a büntetésnek tárgya nem az elkövetett *cselekmény* nyomán megítélendő tettes, hanem a bűnösnek *állapota, jelleme*, melynek a külső cselekvés és az esetleges eredmény csak egyik tünete.

De vajjon — egyelőre minden egyébtől eltekintve — igaz-e az, hogy a bűnösség megállapításánál az eredmény beállta vagy véletlen elmaradása irrelevans? Állítható-e *teljes bizonyossággal*, hogy midőn valaki bebizonyítottan bűnös szándékkal lép a külvilágba s kezd cselekedni, hogy az ily egyén bűnössége független az eredménytől és hogy tehát *elvileg* egyenlően büntetendő: akár bekövetkezett a czélzott eredmény, akár nem?

A subjectivisták tudvalevően *igenlően* felelnek mindezen kérdésekre; szerény nézetem szerint ellenben a tagadólagos megoldás az egyedül helyes, mert — mint megkísérlem bebizonyítani — *a kísérleti cselekmény tettesének bűnössége mindig kisebb, mint a befejezett cselekmény tetteséé.*

Ezzel elérkeztem fejtegetéseimnek legkényesebb pontjához, a tulajdonképeni vitakérdéshez: a nagy problema gerinczéhez. Hic Rhodus, hic salta!

A felállítottam tétel nem új, hisz alapját képezi — leszámítva a francia s osztrák kódexeket — az összes európai büntetőtörvénykönyvek vonatkozó szabályának s az objectív irányt követő irodalom idevágó tanításának, de kielégítően bizonyítva — legalább tudtommal — ezideig nem lett, pedig — ha annak részén van az igazság — nagyon is itt van már az ideje, hogy megvédelmezzük, mert pár év óta erős támadásoknak van kitéve s féltő, hogy áldozatul esik és helyt engedni kénytelen a parificatio elvének.

Bebizonyítandó tételünk helyességét s egyszersmind megvédelmezendő az objectív álláspontot, tehát a btk. 66. §-ában adott szabályt a subjectivisták részéről jövő ostrom ellenében, első sorban azt kell megállapítanunk, hogy minő véletlenek okozhatják az eredmény elmaradását, azaz más szavakkal a tettesnek a kísérletnél való fennakadását. Azt hiszem nem tévedek, midőn az eredménytelenséget — helyesen szólva: a czélbavett bűnös eredmény elmaradását — a következő három okra redukálom: a tettes vagy azért nem éri el a szándékolt

eredményt, mert 1. tevékenységében megakadályozták, vagy azért, mert 2. az eredményt valaki elhárította, vagy végre azért, mert 3. a tárgyon, mely ellen fordult, az eszközzel, melyet használt vagy a kiválasztott cselekvéssel az eredményt in concreto létrehozni nem lehetett. A negyedik okot: az önkéntes elállást, illetve az eredménynek önkéntes elhárítását mellőzöm, mert az nem esik a véletlen fogalmi körébe és különben is — úgy az objectivisták, mint a subjectivisták szerint — büntetlenséget von maga után.

Akármelyik varianst vegyük is szemügyre, kitűnik, hogy az eredmény tulajdonképen azért nem következett be, mert a tettes tevékenységének megválasztása s végrehajtása körül *nem volt eléggé körültekintő*, azaz vagy nem gondolt az eredmény létrejöttét megakadályozó okra s így nem gondoskodott annak hatálytalanítására, vagy gondolt ugyan egy ilyen közbejöheto okra, de bizott annak gyengességében, illetve abban, hogy annak erejét megfelelő intézkedésekkel paralizálni képes. Szóval *gondatlan* volt a bűnös eredményt létrehozó tevékenység megválasztásában vagy foganatosításában, *s e gondatlansága compensálódik a szándékkal* — *illetve ezen keresztül az alanyi bűnösséggel, melynek intenzitását, súlyát csökkenti.*

Példák segélyével fogom a mondottakat megvilágosítani. Pétert megakadályozzák a lopás végrehajtásában; elég ügyetlen volt ugyanis s világos nappal ment a tett színhelyére; tudta ugyan, hogy akkor több ember jár a tett helyén, mindazonáltal nem mondott le szándékának keresztülviteléről, mert bizott abban, hogy nem fogják észrevenni. Pálnak sem sikerül a lopást végrehajtani, bár körültekintőbb volt, mint Péter, a mennyiben éjjel «működött», akkor, a mikor a ház népe alszik, de az eredményig még sem jutott el, mert a kutyák ugatására felébredt gazda megakadályozta őt a cselekmény végrehajtásában. Jánosnak előzőleg a kutyák is eszébe jutnak; ezeket megmérgezi s a lopást sikerül elkövetnie. Szemmel látható ez esetekben a gondatlanság fokozatos csökkenése, illetve a gondosság növekvése. Péter cselekvését erős gondatlanság jellemzi; Pál már gondosabb volt, de azért még mindig nem figyelt eléggé az esetleg akadályozó körülményekre; János a legmészszebb menő gondossággal választotta meg a cselekvés helyét,

idejét, módját, kellőképen előkészült: nem is maradt el az eredmény.

Bármily példát vegyünk is fel, melyet a kriminalista kísérletnek nevez, mindegyiknél felismerhetünk a cselekvő részén bizonyos — kisebb-nagyobb fokú — gondatlanságot, azaz figyelmen kívül hagyását annak az oknak, mely az eredmény előidézését célzó cselekvést tényleg megakadályozta.

Ugyanily jelenséggel találkozunk abban az esetben is, midőn a kísérlet annak a körülménynek köszöni létét, hogy az eredményt valaki elhárította. A tettes — mint mondani szokás — mindent megtett a maga részéről, hogy az eredmény bekövetkezzék; de ez elmaradt, mert valaki a működésben levő természeti folyamat elé gátat vetett. Itt a tettes magatartása, tekintettel a célbavett bűnös eredmény előidézése irányában foganatosított tevékenység *utáni* időre, ismét culposus; nem jutott eszébe, hogy az ő cselekvésével mozgásba hozott s az eredményt egyébként feltétlenül létrehozó erőt működésében valaki fel is tartóztathatja; ha erre gondol, úgy vagy eláll a cselekvéstől, vagy gondoskodik arról, hogy a véletlenül közbelepő ok már eleve hatálytalaníttassék s így az eredmény bekövetkezését mi sem akadályozza. Péter, azzal a szándékkal, hogy haragosán boszút álljon, fel akarja gyújtani ennek présházát; tüzes csóvát dug a száraz zsuptető alá; nem veszi azonban észre siettében, a talán éppen tűzbiztonsági szempontból ott levő hordó vizet s a közelben dolgozó munkásokat, kik látva a gyanút keltő füstöt, odasietnek, s a már-már falcsapni készülő lángokat eloltják. Ismét gondatlanságon mullott az eredmény elmaradása. Ha gondosabban jár el és például oly időben cselekszik, midőn a munkások távol a présházától ebéd utáni álmukat alusszák, s ekkor is előbb kiereszti a hordóból a vizet, szóval — bár bűnösen — de eléggé gondos: az eredmény nem fog elmaradni.

De lássuk a harmadik varianst, melynél az eredmény azért maradt el, mert azt in concreto az elkövetési tárgyon, vagy a használt eszközzel, vagy végre a kiválasztott cselekvéssel nem lehetett létrehozni. Bizonyos borzongással lépek e területre, melynek bejárata: «az alkalmatlan eszköz, alkalmatlan tárgy s alkalmatlan cselekvés» felírást viseli s melyen oly

elkeseredett harc folyik már évtizedek óta a különböző nézőpontból kiinduló kriminalisták között. Az egyik táborban Seuffert, Lammasch, Buri, — a másikban Geyer és Temme a vezetők; azok szerint minden kísérlet — tehát még az absolute alkalmatlan tárgyon vagy eszközzel elkövetett is — büntetendő és pedig elvileg egyenlően a befejezett cselekménnyel; ezek pedig erősen kitartanak ama nézetük mellett, hogy még a relative alkalmatlan tárgyon vagy eszközzel megkezdett cselekvés sem kísérlet. Egy harmadik — hívekben mindinkább növekvő — csoport: Liszt, Garraud, Prins, Binding, nálunk Wlassics, Fayer, Finkey vezetésével meg azt tanítja, hogy absolute alkalmatlan eszközzel és tárgyon nem követhető el kísérlet, egyébként pedig az dönt, vajjon *veszélyes volt-e a jogtárgyra a cselekvés?* Ha konkrét veszély nem állapítható meg, úgy szerintük mellőzendő a büntetés, ellenkező esetben a tettes felelősségre vonandó és pedig kísérletért s Garraud, Liszt és Prins szerint úgy büntetendő, mintha befejezte volna a cselekményt, ezek ugyanis a parificatio elvére esküsznek, — Binding, Wlassics, Fayer és Finkey ellenben a kísérletnek a befejezésnél enyhébb megbüntetését javasolják, illetve kívánják fenntartani.

Csekélységgem szerint, ha figyelemmel vagyunk az in concreto alkalmatlan eszköz és illetőleg tárgy mint ok, s az eredmény elmaradása, mint okozat közötti összefüggésre, vagy inkább ezen összefüggésnek a cselekvő alanyhoz való viszonyára: a problema biztos kézzel meg leszzen oldható.

Kutatván a tettes által célbavett eredmény elmaradásának okát, s megállapítván, hogy az nem egy harmadik személy részéről jövő cselekvés-megakadályozás vagy eredmény-elhárítás, úgy kétségtelen, hogy a keresett ok: vagy a használt eszközhöz, vagy a megtámadott tárgynak, vagy végre a cselekvésnek *alkalmatlansága, melyről* — s ez a lényeges — *a cselekvő nem tud, vagy bár talán tudomása van arról, de csak mint lehetőségről, mint véletlenről, szóval bízik a sikerben s a sikertelenség csak mint esetleg jelentkezik képzelében.*

Abból kell kiindulnunk, — mint a további következtetéseknek szükségszerű alapjából — hogy a cselekvő komolyan

akarja a — valamely büntetendő cselekmény tényálladéka-hoz tartozó — eredményt. E nélkül szándékról és illetőleg kísérletről szó sem lehet. Az újabb írók közül néhányan — többek között van Hamel — ugyan a culopusus cselekmények kísérletének lehetőségét is bizonyítani törekednek, de — mint egy más alkalommal szerencsém lesz kimutatni — kevés sikerrel.

Ismétlem tehát: a cselekvő komolyan akarja az eredményt; ez bizonyítva van; bizonyítva van továbbá, vagy talán minden tüzetesebb bizonyítás nélkül is kétségtelen, hogy az eredmény azért nem jött létre, mert a tettes olyan eszközt használt, melylyel az eredmény vagy egyáltalán, vagy in concreto nem volt előidézhető. Péter ráimádkozással, Pál strychninnel akarja haragosát megölni, de ez utóbbi oly keveset, pl. tíz milligrammot ad be, a mennyivel felnőtt embert megmérgezni nem lehet. Lényegileg — objective — a két eset között prima vista nincs különbség: ráimádkozással ép úgy nem lehet embert ölni, mint tíz milligramm strychninnel. A cselekvő alanyok veszélyessége azonban feltűnő különbséget mutat. Ráimádkozással — tartson az tíz perczig, egy óráig, napokig vagy akármeddig — sohasem lehet halált előidézni, de már strychninnel igen. Ha tíz milligramm nem is elég, de már szivbajost 20—30 milligramm, egészséges szervezetűt pedig 50—60 milligramm feltétlenül megöl.

Az alkalmatlan eszköz tehát vagy olyan, melynek használatával a célbavett eredmény egyáltalán nem idézhető elő, vagy olyan, mely csak in concreto hatástalan; — szóval — igénytelen nézetem szerint — az absolute és relative alkalmatlan eszközök közötti különbségtétel, melyet az újabb időben annyira támadnak, nem ejthető el. Igaz — ezt concedálnunk kell — hogy a relative alkalmatlannak nevezett eszköz in concreto miben sem különbözik az absolute alkalmatlannak nevezettől, — ismétlem, hogy a tíz milligramm strychnin ép úgy absolute alkalmatlan az emberi élet kioltására, mint a ráimádkozás, de én nem is így, nem ebben az értelemben kívánám a különbséget fentartani, hanem az eszköznek a célbavett eredményhez, illetve a tevékenységen keresztül a cselekvő alanyhoz való viszonyára vonatkozással.

A használt eszköznek az akart eredményhez való viszonya in concreto kétségtelenül mindig ugyanaz, de már a cselekvő alanyhoz való viszonya, figyelemmel a cselekvés módjára, különböző. Az egyszerű zsebkés, bármily ügyesen bánják is azzal valaki, sohasem alkalmas egy Wertheim-szekrény felnyitására; a tej, bármily mennyiségben igya is a teherben levő nő, abortust nem idézhet elő; a ráimádkozás, bármily kitartással végezze is azt valaki, halált sohasem okozhat; egy darab fának az ajtófélfához való dörzsölésével tűzvész nem idézhető elő stb. Ilyen és ezekhez hasonló, tehát olyan eszközökkel, melyeknek a cselekvő elgondolta okfolyamatba való bármilyen bekapcsolása a célbavett okozatra irrelevans, a kívánt eredmény semmiként sem idézhető elő s ha a cselekvő mégis ilyennel operált, moraliter bűnös, de büntetőjogilag felelősségre nem vonható, mert választásával értelmének oly impotentiájáról tett tanuságot, hogy legfőlebb mosolygunk felette, de veszélyes s büntetéssel fenyegetendő egyénnek épen nem tartjuk. Az ilyen — a tudomány által feltétlenül hatástalannak nyilvánított — eszközt nevezem absolute alkalmatlannak, a melynek használata tehát beteges gondolkozásra, értelmi gyengeségre vall, s ha valamire, úgy arra enged következtetni, hogy a cselekvő — a mennyiben felvilágosítják — nem választott volna alkalmas eszközt, hanem felhagyott volna tervével. Szóval ily esetekben csak ethikai rossz, bűn van jelen, de nem socialis baj, büntetendő cselekmény; még csak távoli veszély sincs, miért is büntetésről szó sem lehet.

Egyedül egy esetben tartanám szükségesnek az absolute alkalmatlan eszközzel elkövetett kísérlet büntetését, akkor t. i. a midőn az ilyennemű teljesen hatástalan eszköznek alkalmazása nem értelmi impotenciára, hanem *tévedésre* vezethető vissza. Hogy az oly ismeretes s annyira elcsépeelt katedrai példát rántsam elő: a tettes a méregpoharat sietségében tévedésből s *gondatlanul* a tiszta vízzel telt pohárral cseréli föl; az áldozatul kiszemelt egyén ez utóbbiból iszik és természetesen semmi baja sem történik. Ilyenkor a concret veszély ép oly közeli s intensiv, mint a mikor a tettes elhibázta a lövést.

Midőn ilyenkor a kísérletet megállapítandónak s a tettést büntetendőnek tartom, ellentétbe kerülök a mai objectiv fel-

fogással, mely absolute alkalmatlan eszköz használata esetén elvi alapon nem büntet s a tévedést feltétlenül mentő erővel ruházza fel. Az ellentét azonban nem olyan éles, mint első pillanatra látszik, hisz az objectiv irány hívei is arra helyezik ujabban a súlypontot a kísérlet megállapításánál, hogy vajjon *veszélyes* volt-e a cselekvés a jogtárgyra, illetve elkövetési tárgyra, s midőn a helyzet azt mutatja, hogy az eredmény igen könnyen bekövetkezhetett volna, büntetnek. De vajjon állithatja-e valaki, hogy a felvett s hasonló példában a veszély nem volt közeli? Hisz — a mint mondani szokás — csak egy hajszálon függött a halálos eredmény bekövetkezése! Ha csak valamivel *gondosabb* is a tettes, az eredmény előáll.

De ha meg is állapítom ily körülmények között a kísérletet, a törvényi büntetést már nem egyenlősítem a befejezett cselekményre megállapítottal, mert az eredmény be nem következése a tettesnek ismét bizonyos fokú gondatlanságán múlott, mely az alanyi bűnösség mérlegelésénél nem hagyható figyelmen kívül, a mennyiben azt in thesi, ha bármi csekélyvel is, de csökkenti.

Egészen más színben tűnnek fel azok az esetek, a melyekben in concreto ugyan szintén alkalmatlan a használt eszköz, de az alkalmatlanságnak oka nem annyira az eszközben, illetve ennek az eredményhez való viszonyában, mint inkább a cselekvő ügyetlenségében, gondatlanságában, vonatkozó ismereteinek hézagosságában rejlik. Szóval ezekben az esetekben nem az *eszköz alkalmatlanságán* múlik az eredmény elmaradása, hanem ennek nem megfelelő módon, illetve mennyiségben való használatán. A tettes ölési szándékkal a 100 lépés távolságban álló sértettre rálő, a pisztoly azonban csak 50 lépésre hord; — tíz milligramm strychnint ad be, holott a halálhozó legkisebb mennyiség 30 milligramm. Mindkét esetben kisebb-nagyobb fokú *gondatlanság* az, melyre az eredmény elmaradása visszavezethető s bizonyosra vehető, hogy a mennyiben a tettes cselekvésének illetve a használt eszköznek in concreto alkalmatlanságáról kellő időben tudomást szerez, ezt megfelelő módon, illetve mennyiségben alkalmazza; szóval: míg az absolute alkalmatlan eszköznek *értelmi impotenciából* eredő használata mellett a cselekvő nem veszélyes és csak mo-

raliter bűnös, addig az idetartozó: *relative alkalmatlan eszközök* igénybevétele mindig együttjár a tettes bizonyos fokú veszélyességével, a mely annál nagyobb, minél *gondosabb* volt a cselekvő az eszköz használatánál. A veszélyesség léte a kísérlet megállapítását követeli, konstatalható mennyisége pedig a büntetéssel értékelendő. Minthogy azonban a rosszul használt eszköz mindig bizonyos fokú gondatlanságról tesz tanuságot, mely az eredményre irányuló szándékosságot, tehát az alanyi bűnösséget csökkenti: ennél fogva a kísérlet büntetése ily esetben sem emelkedhetik fel a befejezett büntetendő cselekményre megállapított törvényi büntetés maximumáig, szóval ebben a körben is a kísérletnek *elvi enyhébb* büntetése az egyedül helyes szabály.

Használó eredményre jutunk, ha a jogi és elkövetési tárgy hiánya vagy alkalmatlansága miatt maradt el a siker. Nem létező vagy alkalmatlan tárgyon természetesen semmiesetre sem lehet a célzott hatást előidézni; a teherben nem levő nő nem hajthatja el méhmagzatát, a hullán ejtett szúrás nem idézhet elő halált, nem létező dolgot nem lehet ellopni stb.; mindebből első pillanatra azt hinnők, hogy ilyenkor kísérlet sem képzelhető, mert hisz a megkezdés, a «*commencement d'exécution*» is ki van zárva. Ily általános szabály felállítása azonban ép oly téves lenne, mint a subjectivisták azon ismert tételének elfogadása, mely szerint a kísérlet alkalmatlan tárgy esetén is megállapítandó.

Helyes álláspontra jutandó, ismét különböztetnünk kell. A mennyiben a tárgy hiánya vagy alkalmatlansága *absolut*, úgy ki levén zárva az eredmény bekövetkezése, kísérletről nem beszélhetünk s bár merőben subjectiv alapon s inkább moraliter a cselekvő veszélyesnek mutatkozik, büntetésnek alkalmazása még sem indokolt, mert a visszamenőleges prognózis arról győz meg, hogy veszély egyáltalán nem volt; már pedig a büntetést épen a jogtárgy veszélyeztetése vonja maga után, de ha nincs jogtárgy, úgy socialis veszélyről s büntetésről sem lehet szó, következésképen a hullának élethez való joga, a férfinak női becsülete stb. mert nincs, veszélybe nem juthat s így a hullán ejtett szúrás ölés kísérletének ép úgy nem minősíthető, mint a férfin közönsülési szándékkal végrehajtott per-

vers manipulatio az erőszakos nemi közösülés kísérletének. Egyébként a retrospectiv megfontolás is az ily esetek büntetlenségét erősíti; absolute alkalmatlan tárgy, illetve a jogtárgy hiányának esetében ugyanis kétségtelen, hogy a cselekvő — a mennyiben a szóban forgó alkalmatlanságról vagy hiányról kellő időben tudomást szerez — a vonatkozó tevékenységtől eláll, azt nem foganatosítja.

Más az eset akkor, ha a jogtárgy létezik s az eredmény csak azért nem jöhetett létre, mert az elkövetési tárgy akkor, a mikor a cselekvés foganatosított, véletlenül nem volt ott, a hol a tettes hitte. A betörő nem vihetett el semmit a felfeszített üzleti Wertheim-szekrényből, mert az üzlettulajdonos — hónap vége levén, szokása szerint — az összes készpénzt hazavitte; a merénylőnek nem sikerült az áldozatul kiszemelt egyént az ablakon keresztül az ágyra irányzott lövéssel megölni, mert ez a merénylet napján s órájában szokása ellenére még fent volt s a szomszéd szobában tartózkodott stb.

Mindezen esetekben nem hiányzott sem a jogtárgy, sem az elkövetési tárgy s a sikertelenség oka merő véletlen, mely azonban kisebb-nagyobb gondossággal mellőzhető, kikerülhető lett volna. A veszély jelentékeny, a büntetés indokolt annál is inkább, mert itt — a mennyiben a tettes kellő időben tudomást szerez az elkövetési tárgy hollétéről — kétségtelen, hogy nem a tevékenység mellőzésére, hanem annak a megfelelő helyen leendő foganatosítására határozza el magát.

Az ilyetén módon előállott socialis veszély tehát a kísérlet megállapítását követeli, melynek büntetése azonban ismét soha sem lehet in thesi egyenlő a befejezett büntetendő cselekmény törvényi büntetésével, mert a sikertelenség oka ismét bizonyos bármilyen kis fokú *gondallanság*, mely a dolus teremtette alanyi bűnösséget csökkenti. Ha a kasszabetörő nagyobb gondossággal jár el tervének kivitelében, úgy először tudakozódik, hogy mikor van s van-e egyáltalán pénz a Wertheim-szekrényben s nem a hónap utolsó napjának éjjelén törí azt fel; az ügyes zsebtolvaj gondosabb lesz, s nem egy szegényes külsejű, hanem jómódunak tetsző egyén zsebét vágja fel; a merénylő, biztosítandó az eredményt, körültekintőbb lesz, s előbb valami módon, pl. tolvajlámpával megvilágítva az ágyat, előbb meg-

győződést szerez, hogy ott fekszik-e már az áldozatul kiszemelt egyén.

Lehetséges végül, hogy az eszköz alkalmas volta s alkalmas tárgy létezése daczára is elmarad az eredmény, de nem azért, mert valami külső erő a tevékenység kifejtését megakadályozza, vagy a különben bekövetkező eredményt elhárítja, hanem mert a *cselekvés in concreto alkalmatlan volt*.

Vádlott pénzhamisításra készül, beszerzi az alkalmas eszközöket, előállítási próbát is tesz, de az előállított pénzt oly tökéletlennek találja, hogy forgalomba hozni nem meri; * egy másik vádlott ölési szándékkal a közel álló sértettre löv, de izgatottságában elhibázza a lövést. Úgy az egyik, mint a másik esetben a cselekvés volt alkalmatlan, és pedig azért, mert a tettes ügyetlenül, elhamarkodva, szóval *nem kellő gondossággal működött*; ha nagyobb ügyességgel, higgadsággal s körültekintéssel, azaz *gondosabban* jár el: az eredmény bekövetkezik. A sikertelenség, az eredmény elmaradása tehát itt is bizonyos gondatlanságot árul el, mely a szándék áthatotta alanyi bűnösséget quantitative kevesbíti.

Összefoglalva eddigi fejtegetéseimat, megállapíthatom, hogy mindazon esetekben, a melyekben kísérletért vonandó a tettes felelősségre, szóval a melyekben a törvény által leírt s büntetendő tényálladék minden eleme együtt van, az eredményt kivéve: *az alanyi bűnösség mindig kisebb, mint akkor, a mikor az eredmény is létrejött*, azaz a mikor befejezett büntetendő cselekmény képezi az elbírálás tárgyát. Feltéve tehát, hogy két — egyébként teljesen megegyező — esetben, a melyek közül azonban az egyik kísérlet, a másik befejezés, annyi az objectív és subjectív súlyosító körülmény, hogy indokoltnak mutatkozik a maximum alkalmazása, ennek a kísérlet tettesével szemben, ha bármi csekélylyel is, de kisebbnek kell lennie, mert ha a két eset hasonló is minden elemében, egy ponton mégis különbség van közöttük. Ez a differentia első látszatra csupán objectív jellegű: a befejezésnél létrejött a kívánt eredmény, a kísérletnél pedig véletlenül elmaradt. Az eredménynek ez a bekövetkezése vagy elmaradása azonban —

* Gyakorlati eset, v. ö. Bjt. IV. k. 344. l.

mint kimutattam — nemcsak objective, hanem subjective is jelentős, a mennyiben az elmaradás *mindig bizonyos* — majd kisebb, majd nagyobbfokú — *gondatlanság létezéséről tanuskodik*. Ha már most — a subjectivisták nyelvén szólva — nemcsak a bírónakabüntetetés kiszabásánál, de a törvényhozónak is a büntetéssel való fenyegetésnél az alanyi mozzanatokra kell a tárgyiakról a súlypontot áthelyezni, úgy, tekintettel arra, hogy a kísérletnél a bűncselekményt egészében átható szándék mellett a cselekvés kiválasztása, megkezdése, végrehajtása körül bizonyos mennyiségű gondatlanság is jelen van — nem tagadható, hogy a kísérlet tettesének alanyi bűnössége in thesi mindig kisebb, mint a bevégzett cselekmény tetteséé. Én az alanyi bűnösséget lényegileg a bűnös eredményre irányuló szándék s a cselekvést jellemző gondatlanság vagy gondosság, szóval mint két alanyi mozzanat compensálható mennyiségét fogom fel. Ha az eredmény létrejött, tehát a cselekvés in concreto eléggé, in thesi pedig feltétlenül gondosan volt megválasztva s végrehajtva: az alanyi bűnösség mint egység jelentkezik. Ha az eredmény elmaradt, úgy in concreto a legnagyobb valószínűség szerint, in thesi pedig feltétlenül bizonyos fokú gondatlanság jellemzi a tettet, és pedig majd a cselekvés megválasztása, majd annak megkezdése, végrehajtása körül, majd pedig a végrehajtás után. Ilyenkor ez a culpamennyiség a szándékteremtette alanyi bűnösségből már in thesi is levonandó, szóval a dolus és culpa compensatioja után az alanyi bűnösség már nem egység, hanem ennél mindenesetre kisebb, tehát az egységhez majd közelebb, majd távolabb álló tört, mely annál közelebb áll az egységhez, minél nagyobb volt a tettes gondossága, s annál inkább távolodik attól, minél gondatlanabban cselekedett a tettes. A lényeg — s ez érdekel minket legközelebről — az, hogy *kísérlet esetén az alanyi bűnösség in thesi mindig tört, vagy negative szólva: sohasem egység*.

Figyelemmel a mondottakra s tekintettel arra, hogy a törvényhozó mindig in thesi állapítja meg a büntetést, kétségtelen, hogy kifejezésre kell juttatnia a büntetéssel való fenyegetéskor a kísérlet s befejezés eseteiben jelenlévő alanyi bűnösségek között in thesi mindig konstatalható különbségeket azaz helyesen szólva nem parificálhatja e két bűnösségi alak-

zatot, sőt ellenkezőleg: ki kell mondania, illetve fenn kell tartania az elvi szabályt, mely szerint *a kísérlet enyhébben büntetendő a befejezésnél!*

Tisztelt teljes-ülés! Úgy hiszem, sikerült kimutatnom, hogy a tettes bűnössége nemcsak hogy nem független az eredménytől, sőt ellenkezőleg, hogy az az eredmény bekövetkezése esetén elvileg mindig nagyobb, s elmaradása esetén — bár ez a véletlen műve — mindig kisebb, s ezt téve, a subjectivismust saját fegyverével győztem le. A subjectivisták ugyanis *bizonyosra veszik* a kísérleti s a befejezett cselekmény tettesének *egyenlő* bűnösségét s ez alapon a két bűnösségi alakzat elvi egyenlő büntetését követelik, mint természetes következményt; az ő szempontjukból az az eset, melyben a kísérlet tettesének bűnössége az eredmény elmaradása címén kisebb, mint a befejezett cselekmény tetteséé: *véletlen*. S mit jelent ez? Nem mást, minthogy kiűzik ugyan a kísérlet területéről a véletlent, de a harc hevében nem veszik észre, hogy az ugyanakkor hátuk mögött ismét besurran s míg ezideig szerepe ártatlan volt, mert in melius hatott, addig mint redivivus in pejus dolgozik s esetleg áldozatokat követel.

De lege lata ugyanis ott, a hol a kísérletnek enyhébb büntetése a szabály, a kísérlet tettese sohasem büntethető a befejezett cselekményre törvényileg megállapított büntetés maximumával, s ha *véletlenül* mégis előfordul egy oly eset, melyben az eredmény létrejötte vagy elmaradása a bűnösség mennyiségét illetően csakugyan irrelevans, úgy e véletlenség in melius hat, a mennyiben — bár kivételesen indokolt volna — nem alkalmazhatjuk a maximumot. Ellenben, ha de lege ferenda a kísérletnek a befejezéssel való egyenlő büntetése lesz szabálylyá, úgy nem lesz kizárva a maximum kiszabása, nem még akkor sem, a mikor a kísérleti cselekmény tettesének bűnössége — a subjectivisták szempontjából — *véletlenül* kisebb; szóval — elfogadva a parificatio elvét — a hamvaiból phönixként feltámadó véletlen in pejus hat, mert megtörténhetik, hogy a bíróság a maximumot szabja ki, holott annak megállapítása nemcsak az igazságossággal, de a célszerűséggel és szükségességgel is ellenkezik.

Mindezekből azt a végső conclusiót vonom le, hogy a

kísérlet területéről a véletlen teljességgel nem űzhető ki, s ha már uralma nem törhető meg, úgy inkább mai alakjában barátkozzunk meg vele, mert különben álrühában vissza-lopózik s a mellett, hogy állandó antagonizmusba jön az igazságosság, célszerűség és szükségesség elveivel, egyszersmind a polgári szabadságot is veszélyezteti. (*Lelkes éljenzés és taps.*)
